

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на проф. д-р Красимира Славчева Алексова
на тема „Дубитативът в съвременния български език“
за придобиване на научната степен *доктор на науките* в област 2. *Хуманитарни
науки*, професионално направление 2.1. *Филология*
от доц. д-р Стефанка Боянова Абазова,
Катедра по български език, СУ „Св. Климент Охридски

Със заповед РД-38-425/15.07.2022 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на журито за защитата на дисертационния труд на проф. д-р Красимира Славчева Алексова за придобиване на научната степен *доктор на науките* по професионално направление 2.1. *Филология*. От представените материали и документи е видно, че проф. д-р Красимира Алексова отговаря на минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ, на изискванията на Правилника за приложение на ЗРАСРБ и допълнителните изисквания от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Разглежданият труд е подготвен самостоятелно; той не повтаря темата, нито каквито и да било части от съдържанието на труда, представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Дисертационният труд на проф. д-р Красимира Алексова е посветен на дубитатива в съвременния български език – това е тема, която представлява интерес както за българистиката, така и за езиковата типология и общата лингвистика, но досега е само частично разработвана. Отделни аспекти на значението и употребите на дубитатива са разглеждани в редица български и чуждестранни публикации по въпросите на евиденциалността, но трудът на проф. Алексова е първото по рода си цялостно изследване на това явление. По този начин дисертационният труд отговаря на изискването на Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“ да „съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката“.

Трудът с общ обем 387 страници се състои от увод, четири глави, заключение, списък на цитираната литература (235 заглавия) и списък на приносите. Разгледани са 389 примера и са включени 10 таблици, 18 графики и 18 схеми.

В увода са представени обектът и предметът на изследването, ясно формулирана е целта и са изброени задачите, които авторката си поставя. Във връзка с научните задачи са представени методите, използвани при изследването, и са посочени източниците, от които е екскерпиран емпиричният материал. Примерите в изследването, илюстриращи описваните явления, са екскерпирани не само от наличните електронни корпуси, но и от собствени записи на авторката, както и от различни интернет източници. Този подбор на езиковия материал позволява проследяването на актуални тенденции във формообразуването и в употребите на дубитатива. В края на увода е посочен планът на

работата, който разкрива логиката на изложението, а освен това улеснява читателя при търсенето и проследяването на отделни аспекти на разглежданата проблематика.

В Първа глава се търси мястото на българската евиденциална система сред евиденциалните системи на други езици, като се проследяват спорните въпроси в основополагащи публикации, засягащи различни типологически класификации на евиденциалните системи. Тук Алексова разглежда отношенията между евиденциалността и модалността, а във втората част на главата изяснява актуалното в типологията семантично картиране и представя разработени от световни учени семантични карти на евиденциалността и модалността. След като прави преглед на различни гледни точки за евиденциалността и евиденциалните системи, след като обсъжда вижданията на световноизвестни типолози, като Ф. де Хаан, Айхенвалд, Плунгян, които подлага на критичен анализ, авторката убедително посочва, че нито една от разглежданите класификации не може да опише точно българската евиденциална система. От направения анализ се вижда, че в някои от съществуващите класификационни схеми се налага конклузивът и ренаративът да бъдат обединени, а освен това дубитативът не намира място в нито една от тях. Една от причините за тези слабости в общите описания на евиденциалните системи, които се разкриват, ако се приложат към българския език, е това, че българската евиденциална система не е особено позната на изследователите, но не по-малко важно е общотеоретичното разбиране за отношението на модалността и евиденциалността. Алексова прави критичен прочит на съществуващите мнения, като аргументирано доказва, че дубитативът има и евиденциална, и епистемична същност. Втората част на главата представя съвременните опити за съставяне на т.нар. семантични карти, при които графично се представят елементите, изграждащи дадено семантично поле и граматикализиращи се по различен начин в различните езици. Тук е и един от големите приноси на авторката не само в областта на езиковедската българистика, но и в полето на международните типологични изследвания – създаването на семантична карта на евиденциалността и на епистемичната модалност в българския език.

Втора глава на дисертационния труд разкрива семантиката на дубитатива в българския език. В първите две части се изяснява съдържанието на понятия, често употребявани за описание на значението на дубитатива, а това са понятията *недоверие*, *съмнение*, *недостоверност*, след което са дискутирани понятията *оценъчност*, *емотивност*, *експресивност*. Така уговорените понятия стават основа за анализа на контекстуалните употреби на дубитатива в следващата част. На базата на много примери е коментиран изключително широк спектър от употреби, вариращи от „неекспресивно съмнение“ до „гневно възмущение, съпроводено със сарказъм“. Особен интерес предизвикват посочените примери за транспозитивни употреби на дубитатива, сред които и употреба, при която говорещият имплицитно признава, че е излъгал в субстратното изказване. Прави впечатление, че употребите на дубитатива служат за изразяване на емоции в негативната част на спектъра (гняв, възмущение, отхвърляне). Примерите са разнообразни и са подробно анализирани; добре е показан целият спектър от значения, които се изразяват в конкретните контексти. Авторката обаче с право подчертава, че не е възможно да се опишат абсолютно всички семантични нюанси на дубитатива поради „безкрайното разнообразие“ на неговите употреби.

След като проследява дискусиите в редица публикации, засягащи въпросите за семантиката и граматическия статус на дубитатива, Алексова мотивира виждането, че дубитативът е един от трите косвени евиденциала в българския език. В главата е представено и емпирично изследване на перцепцията за степените на достоверност, изразявани с четирите евиденциала. Изследването не е национално представително, но е с достатъчно голям брой участници, така че може да се каже, че получените резултати са валидни за изследваната група. От анализа на данните се вижда, че оценката за достоверност на изказването зависи от маркираността на евиденциалите – като най-достоверна, естествено, се възприема информацията, изразена с най-немаркирания член на категорията – индикатива. При съпоставка на достоверността при перцепция на изказване с ренаратив и изказване с дубитатив като по-достоверно се оценява изказването с ренаратив. По същия начин между изказване с конклузив и изказване с дубитатив като по-достоверно се оценява изказването с конклузив. Сравнението на достоверността при перцепция на изказване с ренаратив и изказване с конклузив не показва значима разлика. Прави впечатление обаче, че според данните от емпиричното изследване трите косвени евиденциала са със сходна достоверностна дистанция от индикатива, т.е. достоверностната дистанция на дубитатива от индикатива не е значително по-голяма в сравнение с достоверностната дистанция на ренаратива и конклузива. Добре би било тази находка да се провери и с други експерименти, а също и в национално представително изследване.

Трета глава е посветена на формалната парадигма на дубитатива и има в голяма степен научно-теоретичен характер. В нея на базата на богат емпиричен материал се анализират три явления: наличието на празни клетки в парадигмата, съвпаденията на форми, както и наличието на варианти на дубитативни форми. За всяко от тези явления авторката предлага своето убедително обяснение. След като представя различни гледни точки, Алексова изяснява необходимостта да се разграничават основни за разбирането на съвпаденията на форми термини, като *синкретизъм* и *дефективност*, *бипартиципантност* и *бидетерминантност*, и аргументира въвеждането на нов термин – *формално блокиране*. Във връзка с вариативността на отрицателните форми за следходните времена се дискутира и употребата на термините *оказионализъм* и *девиация*, необходими за разбирането и точното описание на различните варианти, като убедително е аргументиран изборът на термина *девиация*. От особено значение за теоретичното осмисляне на проблематиката е посветената на въпросите на граматикализацията част, която е още един от съществените приноси на разглеждания труд. Тук след преглед на различните виждания авторката предлага нов, синтагматичен параметър на граматикализацията, с което допълва познатите от работите на Леман параметри. Всичко това прави убедителни и изводите за степента на граматикализация на дубитатива. Отделна част на главата е посветена на типологическите индекси на българския дубитатив. И тук Алексова прави преглед на съществуващите подходи, след което аргументира и прилага своето виждане, основано върху разработките на Герджиков. Приносен момент в работата е изчисляването на типологическите индекси за композираност, аналитичност, синтетичност и семантична маркираност на членовете на всички евиденциални парадигми. В последната част на Трета глава изследователката се спира на взаимодействието на дубитатива с други глаголни категории. Както в

конкретноезиков, така и в общотеоретичен план принос на Алексова в тази част е разкриването на йерархията между глаголните категории, която е и графично онагледена със Схема 18.

Четвърта глава представя прагматичните аспекти на дубитатива. В първата част се разглежда дубитативът и възпроизведената реч. Тук е важно да се отбележи доказването чрез анализ на богат емпиричен материал, че в българския език е налице още един вид възпроизведена реч, а именно пряко възпроизведената реч. Следващата част разкрива наличието в българския език на различни модели на „партньорски стратегии между дубитатива и евиденциални модификатори за недоверност и емотиви при изразяването на отрицателна епистемична оценка за предаваното чуждо изказване“.

В заключението е направено обобщение на наблюденията.

Авторефератът е оформен според изискванията и отговаря на съдържанието на труда. Приносите отразяват постиженията на изследването. По темата на дисертацията авторката има 18 публикации.

Смятам, че при издаване на дисертационния труд като книга той би спечелил, ако към всяка глава (а не само към отделните части) в края се включат изводи и обобщения. Освен това би било добре текстът да се изчете още веднъж, за да се отстранят някои технически грешки, останали след редактирането (например Схема 18 на с. 283 непосредствено след това в текста е посочена като Схема 15).

В заключение: представената дисертация дава цялостна, многостранна картина на дубитатива като член на евиденциалната категория в българския език. Използваните термини са обсъдени и за всеки от тях е посочено значението, с което се употребява. Въз основа на богат емпиричен материал, като стъпва върху предходни разработки, които задълбочено анализира и коментира, авторката предлага убедителни решения на редица дискуссионни въпроси в областта както на езиковедската българистика, така и на типологията и общото езикознание. Трудът не просто описва едно явление в българския език, но предлага нов, задълбочен поглед върху важни общотеоретични проблеми на морфологията, типологията и прагматиката.

Като имам предвид достойнствата на изследването и неговите приноси за развитието на българистиката, морфологията и типологията, убедено предлагам на проф. д-р Красимира Славчева Алексова да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ за дисертационния труд „Дубитативът в съвременния български език“ и гласувам положително за това решение.

05.09.2022 г.,
София

доц. д-р Стефанка Абазова